

Світлана Андріївна Логвіна,

викладач кафедри англійської філології Кримського державного медичного університету імені С. І. Георгієвського, м. Сімферополь

СИНЕРГІЯ ВИДІВ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті обґрунтовано доцільність інтегрованого поєднання всіх видів мовленнєвої діяльності для досягнення найкращого результату у навчальному процесі. Кожен вид мовленнєвої діяльності має специфічний характер функціонування психофізіологічних механізмів, проте, усі вони є взаємопов'язаними та взаємозумовленими.

Ключові слова: синергія, мовленнєва діяльність, аудіювання, читання, письмо, говоріння, автентичне мовлення, компоненти змісту навчання.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розглядаючи сприймання мас-медіа повідомлень на слух, тобто аудіювання як компонент змісту навчання, важливо відзначити взаємозв'язок усіх видів мовленнєвої діяльності. Як у реальному спілкуванні поєднуються чотири види мовленнєвої діяльності, так і в навчальному процесі навчання має бути інтегрованим. Кожен вид мовленнєвої діяльності має специфічний характер функціонування психофізіологічних механізмів, проте, аудіювання має зв'язок із кожним з них. А відсутність взаємопов'язаної основи навчання продуктивним та рецептивним видам діяльності гальмує формування кожного з них, не надає можливості домогтися суттєвих результатів.

Актуальність проблеми зумовлена якістю навчального матеріалу за рахунок з'єднання слухового й образотворчого ряду. У відеозаписах новинних телепрограм створюється нова якість, своєрідна єдність слова і зображення – новий текст, у якому смислове навантаження рівною мірою розподіляється, що є надзвичайно важливим для розуміння та відтворення мовлення. Психологи підкреслюють, що чим більше аналізаторів беруть участь у прийомі інформації,

тим успішніше виконується діяльність. Отже, лише синергія видів мовленнєвої діяльності може призвести до найкращого результату і створити нову якість навчання [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Поняття “синергетика” ввів у науковий обіг наприкінці 60-х років ХХ ст. німецький філософ Ганс Хакен (від грец. *synergein* – працювати разом). Синергетика займає особливе місце серед альтернатив діалектики та посідає одне з провідних напрямків сучасної науки, поданий такими дослідниками як Г. Хакен, Г. Ніколіс, І. Пригожин, І. Стенгерс, А. Баблянец, С. Курдюмов, Є. Князева та ін. Незважаючи на те, що синергетика – це напрямок міжгалузевих досліджень, об’єкт яких – процеси самоорганізації у відкритих системах фізичної, хімічної, біологічної, екологічної й іншої природи, вона дедалі впевненіше прокладає шлях у методологію гуманітарних наук, зокрема у філософію та педагогіку. Усе більше у гуманітарні науки входять і поширюються поняття нерівновагомості, нестабільності, біфуркації, фазових переходів, нелінійності, маленьких впливів, аттракторів та деяких інших. Так, при розробці методики навчання аудіюванню новинних повідомлень взагалі необхідно розглянути зв’язок аудіювання з іншими видами мовленнєвої діяльності, зокрема, і звернути увагу на психофізіологічну природу їх взаємодії. Це питання широко висвітлено у науковій літературі такими психологами та методистами як: Л. Виготський, М. Жинкін, І. Зимняя, В. Елисеєва, О. Леонтєв та ін.

Мета статті полягає в обґрунтуванні і демонстрації зв’язку та взаємозалежності всіх видів мовленнєвої діяльності в навчальному процесі сприймання автентичного мовлення повідомлень засобів масової інформації (далі – ЗМІ) на слух, які при адекватному виконанні умов використання педагогічних технологій призведуть до ефективності навчального процесу та значною мірою простимулюють вияв самостійності, активності, творчості студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Синергія з точки зору методичного явища являє собою взаємодію, з'єднання, інтеграцію окремих видів мовленнєвої діяльності для досягнення кращого результату навчального процесу, аніж результат використання кожного виду окремо, або по черзі.

Взаємозв'язок та взаємозумовленість різних видів мовленнєвої діяльності при раціональному навчанні передбачають обов'язкове врахування особливого, специфічного, співвідносного із сутнісними характеристиками кожного окремого виду мовленнєвої діяльності. Отже, у методиці розрізняють чотири комунікативних уміння: аудіювання, говоріння, читання, письмо. Проте, помилково було б думати, що кожному вмінню можна було б навчити у відриві від інших комунікативних умінь. Це означає, що цілеспрямовано навчаючи, наприклад, читанню, ми одночасно створюємо базу для навчання аудіюванню, говорінню і письму.

Поняття аудіювання містить процес сприймання та розуміння усного мовлення. Сислове сприймання мовлення на слух є перцептивною, мисленнєво-мнімічною діяльністю, яка здійснюється в результаті виконання цілої низки складних логічних операцій (таких, наприклад, як аналіз, синтез, дедукція, індукція, порівняння, абстракція, конкретизація тощо) [1]. Сприймаючи мовлення, той, хто слухає, перетворює його за допомогою моторного (мовленнєво рухаючого) аналізатора – звукові образи в артикуляційні. Між слуховим і мовленнєво рухаючим аналізаторами встановлюється міцний функціональний зв'язок. Що стосується зорового аналізатора, то відомо, що оптичні сигнали перевершують усі інші в отриманні інформації про зовнішній світ. При аудіюванні зоровий аналізатор значно полегшує сприймання та розуміння мови на слух. Такі зорові опори, як органи мовлення, жести, міміка, кінеми й інші, підкріплюють слухові відчуття, полегшують внутрішнє промовляння і з'ясування змісту промови.

Згідно з дослідженнями Л. Цветкової, процес сприйняття мовлення має три взаємодіючих рівня його структурної організації: перший, сенсо-моторний

рівень, що забезпечує власне сприйняття (прийом) мовлення; другий, лінгвістичний рівень, на якому здійснюється всебічний мовний аналіз мовленнєвого висловлювання та “семантичний” аналіз складових його компонентів із виходом на встановлення “фактичного” значення мовленнєвого висловлювання; третій, психологічний рівень, на якому визначається власне розуміння сприйнятого мовленнєвого повідомлення, на підставі більш глибокого аналізу його змісту [9].

Сприйняття тексту на слух є більш складним, ніж розуміння при читанні. Учням надаються зразки усного мовлення у виконанні дикторів телебачення. Як відомо, на сприйняття і розуміння телетексту суттєво впливає довжина фрази. У своїх працях А. Кібрик та А. Ложкіна приходять до висновку, що на середньому етапі учень може сприйняти на слух фразу, яка складається з 10–13 слів: речення до 5 слів розуміються без зусиль, водночас як при розумінні речень у 6–12 слів відбувається певна зміна структури фрази і при відтворенні, як правило, має місце скорочення речення [6]. Речення ж, довжина яких досягає 15–20 слів, становлять труднощі для розуміння.

Однак, з точки зору навчального процесу, нас цікавить не просто сприйняття автентичних новинних ЗМІ повідомлень, що є невичерпним джерелом стилістично забарвленої лексики та фонетичним взірцем сучасного автентичного мовлення. Нашою метою, насамперед, є виявлення повноти розуміння матеріалу. Тобто, такий вид мовленнєвої діяльності як аудіювання становить собою процес сприймання, розпізнавання і розуміння мовленнєвих сигналів, які можливо почути, та є різновидом навчальної діяльності, що завжди передбачає контрольні і перевірочні завдання.

Відзначаючи тісний взаємозв'язок говоріння, аудіювання, письма та читання у навчальному процесі, необхідно підкреслити відмінність кінцевих продуктів кожного із зазначених видів мовленнєвої діяльності. Для говоріння і письма це різні за своїм лінгвістичним оформленням висловлювання, а для аудіювання – розуміння повідомлення.

Аудіювання здійснюється за рахунок функціонування мовленнєвого слуху (оперативного механізму), внутрішнього промовляння, мисленнєво-мнемічної діяльності з декодування мовленнєвих сигналів, імовірнісного прогнозування на стадії смислової переробки мовленнєвих сигналів. Говоріння виникає таким чином: зовнішній мовленнєвий твір є результатом граматико-семантично оформленого (оперативний механізм) внутрішнього мовленнєвого конспекту майбутнього висловлювання, який вибудовується внаслідок складної мисленнєво-мнемічної діяльності з перекодування розумових образів у мовленнєву форму [3; 5]. Читання реалізується в стадіях перцептивної та смислової переробки. *На першій стадії* здійснюється сприймання графічних знаків за рахунок оперативного механізму, а за допомогою внутрішнього промовляння відбувається відтворення слухо-моторних образів слів. *Друга стадія* характеризується включенням мисленнєво-мнемічної діяльності з декодування графічних сигналів і ймовірнісним прогнозуванням на рівні смислової здогадки. Що стосується письма, то, у світлі проблеми цієї роботи, воно буде розглядатися не з точки зору власного продукування письмового повідомлення, а з точки зору конспектування графічної й акустичної інформації та здійснення записів тексту, що аудюється. У цьому сенсі механізми письма можна подати таким чином. У результаті мисленнєво-мнемічної діяльності відбувається декодування мовного коду мовленнєвого твору, сприйнятого на слух або візуально. Далі здійснюється граматико-семантичне оформлення (оперативний механізм) майбутнього письмового твору – конспекту. Отже, мисленнєво-мнеміческая діяльність здійснює зворотний процес. Має місце перекодування передмовленнєвого твору в графічний код у супроводі внутрішнього промовляння. Усе це веде до кінцевого продукту діяльності – репродуктивним записам інформації, яка аудюється [2; 7].

Кожен вид мовленнєвої діяльності має специфічний характер функціонування психофізіологічних механізмів, проте, аудіювання має взаємозв'язки з кожним з них. Так, жоден вид мовленнєвої діяльності не може здійснюватися без налагодженого оперативного механізму – механізму

граматико-семантичного оформлення повідомлення на “вході” чи на “виході”. Мисленнєво-мнемічні процеси, у тому чи іншому напрямку, здійснюються в усіх видах мовленнєвої діяльності залежно від мети: кодування розумових образів або декодування акустичних чи зорових сигналів. Механізм імовірнісного прогнозування відіграє виняткову роль у реалізації рецептивних видів мовленнєвої діяльності – аудіювання і читання, а аналогічний йому механізм упереджувального синтезу, відповідно, – у продуктивних видах мовленнєвої діяльності – говорінні та письмі [8].

Висновки. Підсумувавши зазначене вище, можна зробити висновок про тісний взаємозв’язок аудіювання, говоріння, читання і письма у навчальному процесі. Письмо виникло на базі усного мовлення як спосіб фіксації звуків мовлення для збереження та подальшого відтворення інформації, а при сприйманні автентичного мовлення воно має конспектувальну функцію. Читання є ніби перехідною формою від усного мовлення до письма, поєднуючи в собі ознаки того й іншого, а завдяки зоровій опорі воно полегшує сприймання автентичного мовлення на слух та має функцію попередньої інформативності. Навчання як читанню, так і письму пов’язано з розвитком зв’язків між мовленнєвим слухом та артикуляцією. Кожна мовленнєва діяльність у нормі забезпечується спільною роботою декількох аналізаторів. Мовлення у цьому випадку має контролюючу функцію, оскільки завдяки мовленню ми можемо судити про якість розуміння почутої інформації.

Слід зазначити, що в реальному спілкуванні жоден із зазначених видів мовленнєвої діяльності не існує ізольовано, так і в навчальному процесі навчання будь-якого виду мовленнєвої діяльності має бути взаємопов’язаним. Ізоляція видів мовленнєвої діяльності в навчанні може призвести до того, що студенти опанують уміння висловлюватися на певну тему, але не будуть сприймати мовлення на слух та, отже, не зможуть брати участь у спілкуванні або, навпаки, розуміючи зміст прочитаних або почутих фраз, не зможуть сформулювати свої власні висловлювання.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, розглянуті вище психологічні особливості процесів слухового і візуального сприйняття при аудіюванні ЗМІ повідомлень, а також лінгвістичні труднощі, пов'язані з цими мовними діями, лише в загальній формі доводять нам необхідність їх урахування при подальшій теоретичній розробці. Перспективами подальших досліджень є визначення лексичних труднощів сприймання ЗМІ повідомлень (за всіма видами мовленнєвої діяльності), розроблення системи вправ, яка надасть можливість компенсувати ці труднощі при сприйманні ЗМІ повідомлень та надати лінгвозмістову характеристику мові ЗМІ.

Список використаної літератури

1. Выготский, Л. С. Избранные психологические исследования / Л. С. Выготский. – М. : АПН РСФСР, 1956. – 519 с.
2. Елисеева, В. В. Лексикология английского языка : учебн. пособие для вузов / В. В. Елисеева. – СПб. : СПбГУ, 2003. – 244 с.
3. Жинкин, Н. И. Механизмы речи / Н. И. Жинкин. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1958. – 370 с.
4. Зимняя, И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе / И. А. Зимняя. – М. : Просвещение, 1991. – 222 с.
5. Зимняя, И. А. Подход к экспериментальному исследованию взаимодействия видов речевой деятельности при обучении иностранному языку / И. А. Зимняя // Вопросы обучения основным видам речевой деятельности в неязыковом вузе : науч. тр. / МГПИИЯ им. М. Тореза. – М., 1977. – Вып. 121. – С. 15–28.
6. Кибрик, А. Е. О психолингвистических единицах хранения информации при восприятии сообщения (на материале эксперимента с повторяемостью) / Кибрик А. Е., Ложкина А. А. // Научно-техническая информация. Сер. 2. – 1969.
7. Леонтьев, А. А. Язык, речь, речевая деятельность / А. А. Леонтьев. – М. : Просвещение, 1964. – 214 с.
8. Соколов, Е. Н. Нейронные механизмы памяти и обучения / Е. Н. Соколов. – М. : Наука, 1981.

9. Цветкова, Л. С. Нейропсихологическая реабилитация больных. Речь и интеллектуальная деятельность / Л. С. Цветкова. – М., 1985.

Рецензент: кандидат педагогічних наук, доцент Добровольська Л. С.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2013.

Логвина С. А. Синергия видов речевой деятельности в учебном процессе

В статье обоснована целесообразность интегрированного сочетания всех видов речевой деятельности для достижения наилучшего результата в учебном процессе. Каждый вид речевой деятельности имеет специфический характер функционирования психофизиологических механизмов, однако, все они взаимосвязаны и взаимообусловлены.

Ключевые слова: синергия, речевая деятельность, аудирование, чтение, письмо, говорение, аутентичная речь, компоненты содержания обучения.

Lohvina S. A. Synergy of types of speech activity in the learning process

The author substantiates the expediency of feasibility of an integrated combination of all kinds of speech activity to achieve the best results in the learning process. Each speech activity has own specific functioning of psychophysiological mechanisms, but they are all interrelated and interdependent.

Key words: synergy, speech activity, listening, reading, writing, speaking, authentic speech components learning content.